

AANZET

Historisch Tijdschrift

Jaargang 39 nr. 3

De waarde van het woord: over het belang van terminologie ten tijde van de Task Force Uruzgan (2006-2010)

Puck de Vries

Schots nationalisme: eeuwenoud of moderne uitvinding?

Marissa van de Kreke

REDACTIONEEL

Beste lezer,

Voor u ligt de derde editie van de 39e jaargang van *Historisch Tijdschrift Aanzet*. Deze uitgave staat symbool voor het einde van het Aanzet jaar en tevens het einde voor een deel van onze redactie. We nemen met deze uitgave afscheid van enkele gewaardeerde redactiemedewerkers: hoofdredacteur Fabienne van Wijngaarden, eindredacteur Floor Schuurmans, PR-specialist Beau Visser, podcast redacteuren Amber Verspui en Boris Wesseldijk, en de bladredacteuren Anna Haima, Anne Habes, Marissa van de Kreke, Niels Verheul en Tessa Russchen. We bedanken hen voor hun enorme inzet in de afgelopen jaren!

In deze editie onderzoeken we uitlopende thema's. Puck de Vries onderzoekt in haar artikel de Nederlandse militaire betrokkenheid tijdens Task Force Uruzgan in Afghanistan. Hierbij staat de Dutch Approach centraal en worden de uitdagingen van beleid naar praktijk onderzocht aan de hand van terminologie. Vervolgens duikt Marissa van de Kreke in de 18e eeuw, waar zij Jacobitische en anti-Jacobitische brieven uit de periode 1745-1750 analyseert om de ontwikkeling van een Schotse nationale identiteit te verkennen.

Zoals gebruikelijk worden de artikelen afgewisseld met onze rubrieken. Deze editie hebben we extra veel recensies want onze redacteuren hebben natuurlijk in de zomervakantie de tijd gehad om veel te lezen. Yana Amse *recenseert* de onderzoeksmethodes van Ivo van de Wijdeven over het gebruik van geschiedenis in politieke contexten in het boek 'De macht van het verleden: geschiedenis als politiek wapen'. Tessa Russchen kijkt vanuit een historisch perspectief naar de film 'The Green Knight' in haar *recensie*. Sylvia van Hees

werpt licht op vergeten vrouwelijke iconen in haar *recensie* van Janina Ramirez' 'Femina: A New History of the Middle Ages'. Floor Schuurmans *recenseert* een intrigerend boek over oorlogsmisdadigers, 'They Would Never Hurt a Fly: War Criminals on Trial in The Hague', dat de lezer met een onbevredigd gevoel achterlaat. Fabienne van Wijngaarden schrijft in de *Beeldspraak* over een middeleeuws zadel wat van Dracula schijnt te zijn geweest. Berber de Bruin *interviewt* Elwin Hofman, een culturele historicus die zich richt op persoonlijke criminele en queer geschiedenis.

Veel leesplezier!

Namens de redactie,

Fabienne van Wijngaarden en Hanne Meulenbeld
Hoofdredacteurs

EDITORIAL

Dear reader,

Before you lies the third issue of the 39th volume of *Historical Journal Magazine Aanzet*. This edition marks the end of the Aanzet year and with that also the departure of some people from our editorial team. With this issue, we bid farewell to some valued editorial members: editor-in-chief Fabienne van Wijngaarden, chief editor Floor Schuurmans, PR specialist Beau Visser, podcast editors Amber Verspui and Boris Wesseldijk, and magazine editors Anna Haima, Anne Habes, Marissa van de Kreke, Niels Verheul, and Tessa Russchen. We thank them for their dedication over the past years!

In this edition, we explore a variety of themes. In her article, Puck de Vries examines Dutch military involvement during Task Force Uruzgan in Afghanistan, focusing on the Dutch Approach and analyzing the challenges of policy implementation through the lens of terminology. Marissa van de Kreke delves into the 18th century, analyzing Jacobite and anti-Jacobite letters from the period 1745-1750 to explore the development of a Scottish national identity.

As usual, the articles are interspersed with our rubrics. In this edition, we have extra *reviews*, as our editors had plenty of time to read during the summer break. Yana Amse *reviews* the research methods of Ivo van de Wijdeven on the use of history in political contexts in the book 'The Power of the Past: History as a Political Weapon'. Tessa Russchen provides a historical perspective in her *review* on the film 'The Green Knight'. Sylvia van Hees sheds light on forgotten female icons in her *review* of Janina Ramirez's 'Femina: A New History of the Middle Ages'. Floor Schuurmans *reviews* an intriguing book about war criminals, 'They Would Never Hurt a Fly: War Criminals on Trial in The Hague', which

leaves the reader with a sense of dissatisfaction. In the *Beeldspraak*, Fabienne van Wijngaarden writes about a medieval saddle believed to have belonged to Dracula. Berber de Bruin *interviews* Elwin Hofman, a cultural historian focused on personal criminal and queer history.

Enjoy your reading!

On behalf of the editorial team,

Fabienne van Wijngaarden and Hanne Meulenbeld
Editors-in-Chief

UHSK

Historisch Tijdschrift Aanzet is opgericht in 1982. Sinds 2000 wordt het tijdschrift uitgegeven door de Utrechtse Historische Studentenkring. Deze jaargang bestaat uit drie nummers.

De redactie biedt jonge historici de ruimte artikelen te publiceren op basis van historisch onderzoek of recente historische uitgaven.

De Aanzetredactie bestaat uit studenten Geschiedenis die op vrijwillige basis werken.

De redactie heeft ernaar gestreefd rechthebbenden van copyright te achterhalen. Zij die menen aanspraak te maken op bepaalde rechten worden vriendelijk verzocht contact op te nemen.

POSTADRES

Historisch Tijdschrift Aanzet
Drift 6
3512 BS Utrecht

ONLINE

redactie.aanzet@gmail.com
www.aanzetonline.nl
@aanzetonline op Instagram
@Aanzet, Historisch Tijdschrift op LinkedIn

Abonnementen

Sluit een abonnement af door een mail te sturen naar redactie.aanzet@gmail.com. Een jaarabonnement kost €10,-. Een steunlid betaalt €15,-. Losse nummers zijn op aanvraag beschikbaar en kosten €5,-. Rek. Nr.: NL45 TRIO 0379 4550 80 t.n.v. UHSK Utrecht o.v.v. het gewenste abonnement.

Hoofdredactie

Fabienne van Wijngaarden & Hanne Meulenbeld

Eindredactie

Floor Schuurmans, Berber de Bruin & Jessica Tuinstra

Webredactie en PR

Beau Visser, Marissa van de Kreke, Doris van Wijk & Sylvia van Hees

Vormgeving

Lars Tupker & Mika Feldman

Redactie

Anna Haima, Anne Habes, Niels Verheul, Tessa Russchen, Thomas Rademaker.

Omslag

Battle of Culloden, Jacobite rising, 1745-1746. David Morier. Bron: Wikimedia Commons.

Scan om direct naar onze website te gaan!

November 2024

ARTIKELEN

- 1 **Redactioneel - Editorial**
Fabienne van Wijngaarden & Hanne Meulenbeld
- 5 **Schots nationalisme: eeuwenoud of een moderne uitvinding?**
Marissa van de Kreke
- 19 **De waarde van het woord: Over het belang van terminologie ten tijde van de Task Force Uruzgan (2006-2010)**
Puck de Vries

RUBRIEKEN

- 13 **Het mysterie van Dracula**
Fabienne van Wijngaarden
- 16 **De Passie van... - Elwin Hofman: criminelen en hun gevoelens**
Berber de Bruin

RECENSIES

- 28 **Zo ziet een oorlogsmisdadiger er dus uit**
Floor Schuurmans
- 30 **Vergeten vrouwen**
Sylvia van Hees
- 33 **The Green Knight: A Tale of Tales**
Tessa Russchen
- 36 **Het verleden: een verhaal of een wapen?**
Yana Amse

Afb. 1: *An Incident in the Rebellion of 1745 A Skirmish between Highlanders and English Infantry, The Battle of Culloden*, door David Morier, c. 1746-1765, bron: Palace of Holyroodhouse, Edinburgh, <https://bit.ly/3WYjyxg>.

Schots nationalisme: eeuwenoud of een moderne uitvinding?

Marissa van de Kreke

This article examines Jacobite and anti-Jacobite letters from 1745 to 1750 to determine whether any characteristics of a Scottish national identity can be found. There has been a debate since the twentieth century, with traditionalist historians arguing that nationalism has existed for centuries. However, modernist historians argue that nationalism emerged at the end of the eighteenth century, after the democratic revolutions. Characteristics of nationalism are found in the Jacobite and anti-Jacobite letters, but these do not indicate nationalism throughout Scotland.

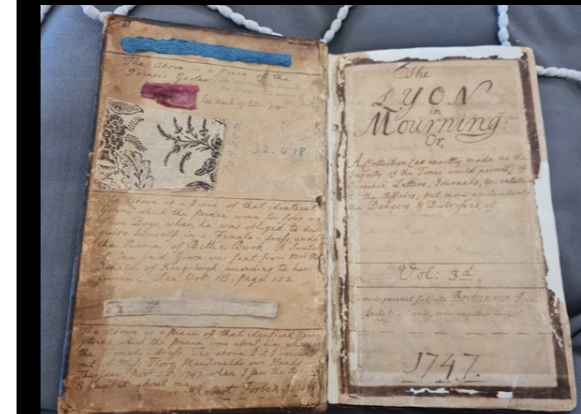
Op 5 juli 2023 werden koning Charles III van het Verenigd Koninkrijk en koningin Camilla in Edinburgh onthaald om hun recente kroning te vieren. Ter gelegenheid werden er optochten en religieuze processies georganiseerd. Het

feestelijke onthaal ging gepaard met muziek, die echter grotendeels overstemd werd door geroep vanuit de toekijkende menigte. Een groep demonstranten bleef de zin 'Not my king' schreeuwen.

Door de eeuwen heen deden de Schotten meerdere pogingen om onafhankelijk te worden van Engeland. In 2014 werd een referendum gehouden in Schotland, waarbij maar liefst 44,7 procent voor onafhankelijkheid stemde.¹ In 2022 werd opnieuw een aanvraag voor een referendum gedaan, die werd tegengehouden door het Britse hooggerechtshof.² Volgens dr. Peter

¹ BBC News, 'Scotland votes no', <https://bit.ly/3wNgnk> (9 januari 2023).

² Peter Giesen, 'Schotland mag geen tweede referendum over onafhankelijkheid houden', *Volkskrant*, 23 november 2022, <https://bit.ly/3Vbl1JQ> (10 december 2023).

Afb. 2: *Lyon in Mourning, volume III (1747)*, bron: Marissa van de Kreke, 2023)

Henne is er een duidelijke reden voor het Schotse ongenoegen richting de Britse monarchie, die sinds de unificatie van 1707 ook over Schotland regeert. *"It's not just anti-monarchical feelings. It has to do with the long history of English mistreatment of Scotland and its current frustration of Scottish autonomy."*³

In de achttiende eeuw braken de Jakobitische opstanden uit in Schotland. De Jakobieten vochten voor het herstel van de in 1688 verbannen Schotse Stuart monarchie.⁴ Historicus Jeffrey Stephen beargumenteert dat de unificatie van Schotland, Engeland, Wales en Ierland in 1707 het Jakobitisme deed opleven.⁵ Schots nationalisme vergrootte de aantrekkingskracht van het Jakobitisme.⁶ Het verband tussen de Jakobitische opstanden in de achttiende eeuw en het Schotse nationalisme is opvallend.

³ Peter Henne, 'Why would Scots be ambivalent about the monarchy?' (7 juli 2023), <https://bit.ly/4dNW93n> (7 december 2023).

⁴ Dit is een simplistische uitleg. De Glorious Revolution van 1688 was een periode in de Engelse geschiedenis met veel verschillende gebeurtenissen. Lees hier verder: Edward Vallance, *The Glorious Revolution* (2006) of Willem III van Oranje: Leider van de Glorious Revolution.

Traditionalisten en modernisten

Er is sinds de twintigste eeuw een debat gaande tussen traditionalistische historici en modernistische historici over de oorsprong van het nationalisme. Aan de ene kant betogen de modernistische historici dat nationalisme een modern construct is, ontstaan na de democratische revoluties aan het eind van de achttiende eeuw.⁷ In Trevor-Ropers onderzoek naar Schotse tradities, zoals de Schotse ruit, kilt en doedelzak, betoogt hij dat deze pas aan het einde van de achttiende eeuw 'uitgevonden' zijn om een nationale identiteit voor Schotland te creëren.⁸ De traditionalisten beweren aan de andere kant echter dat nationalisme al voor de

⁵ Jeffrey Stephen, 'Scottish Nationalism and Stuart Unionism: The Edinburgh Council, 1745', in: 'Special Issue 1: Special Issue on Scotland', themanummer, *Journal of British Studies* 49 (2010), 47-72, aldaar 50.

⁶ Ibidem.

⁷ Eric Hobsbawm en Terence Ranger (red.), *The Invention of Tradition* (Cambridge 2012) 12.

⁸ Hugh Trevor-Roper, 'The Invention of Tradition: The Highland Tradition of Scotland', in: Eric Hobsbawm en Terence Ranger (red.), *The Invention of Tradition* (Cambridge 2012) 15-41, aldaar 15.

achttiende eeuw bestond.⁹ In hun visie zijn aspecten als een gedeelde taal, religie, etniciteit, tradities en een gezamenlijke overheid kenmerken van nationalisme.¹⁰ Het negentiende-eeuwse nationalisme komt volgens hen voort uit eerdere historische gebeurtenissen, zoals de Schotse onafhankelijkheidsoorlogen in de dertiende eeuw.¹¹

De geschiedenis van Schotland in de achttiende eeuw wordt gekenmerkt door verschillende Jakobitische opstanden, waarvan de bekendste plaatsvond in 1745. De opstanden markeren een spannende tijd in Schotland, waarin het land werd verdeeld in aanhangers van het Jakobitisme enerzijds en Schotten die trouw bleven aan Engeland anderzijds. Daarnaast wordt het midden van de achttiende eeuw gezien als het keerpunt van nationalisme, omdat kort daarna in de tweede helft de democratische revoluties uitbraken in Frankrijk en Noord-Amerika.

De Slag bij Culloden markeerde een omslagpunt in de Schotse geschiedenis

In dit artikel worden Jakobitische en anti-Jakobitische brieven uit de periode tussen 1745 en 1750 geanalyseerd. Aan de hand van deze brieven is onderzocht of er sprake was van Schots nationalisme.

⁹ Lotte Jensen (red.), *The Roots of Nationalism, National Identity Formation in Early Modern Europe, 1600-1815* (Amsterdam 2016) 13.

¹⁰ Jensen (red.), *Roots of Nationalism*, 9.

¹¹ Post Walton, Kristen, 'Scottish Nationalism before 1789: An Ideology, a Sentiment, or a Creation?', *International Social Science Review* 81(2006)3/4, 112.

De onderzochte Jakobitische brieven zijn afkomstig uit *The Lyon in Mourning*, een verzameling documenten, interviews, brieven en verslagen, die zijn samengesteld in tien verschillende boeken door bisschop en Jakobiet Robert Forbes.

Enkele van de onderzochte anti-Jakobitische brieven zijn bewaard in de manuscripten en bijzondere collecties van de Universiteit van Nottingham. Dit zijn een verzameling persoonlijke brieven van Henry Pelham, in 1745 minister van de Britse regering.¹² De brieven bieden informatie over gebeurtenissen tijdens de opstand en de gevolgen na de Slag bij Culloden in 1746. Ze zijn eveneens een goede bron voor het anti-Jakobitische perspectief op het achttiende-eeuwse Schotland.¹³ De andere brieven zijn afkomstig uit *The National Archives*, het overheidsarchief van het Verenigd Koninkrijk. Deze brieven zijn geschreven door onder andere legerleiding, zoals de hertog van Cumberland.

Bij het analyseren van de brieven werd gefocust op kenmerken van de traditionele en modernistische visie rondom nationalisme. In dit artikel zullen eerst de Jakobitische opstanden beschreven worden, waarna de brieven worden geanalyseerd aan de hand van de traditionalistische en modernistische theorieën.

De Jakobitische opstanden

De Jakobitische opstanden ontstonden als reactie op het afzetten van de Stuart koning, James II van Engeland en VI van Schotland. Dit gebeurde tijdens de *Glorious Revolution* in 1688 door het Engelse parlement.¹⁴ Hij werd

¹² University of Nottingham, 'Introduction to The 1745 Rebellion', <https://bit.ly/3WW6gNp> (28 november 2023).

¹³ Ibidem.

¹⁴ Murray Pittock, *Great Battles - Culloden* (Oxford 2016) 14.

vervangen door zijn dochter Mary Stuart en haar man, Willem III van Oranje. De Jakobieten, vernoemd naar de Latijnse naam Jacobus, vochten voor het herstel van de Stuart monarchie op de troon. De reden hiervoor was voornamelijk de tolerante houding van Jacobus tegenover het katholicisme.¹⁵ In 1745 vormden ongeveer vijftienduizend Jakobieten samen een leger voor Charles Edward Stuart, ook wel bekend als Bonnie Prince Charlie, de erfgenaam van de Stuart koning.¹⁶ In de eerste paar maanden boekten de Jakobieten overwinningen op het Engelse leger, maar in 1746 vond de Slag bij Culloden plaats. De Jakobieten werden hier genadeloos verslagen door het Engelse leger, onder leiding van de hertog van Cumberland, zoon van de Engelse koning.¹⁷ De Slag bij Culloden markeerde een omslagpunt in de Schotse geschiedenis. Vooral de Hooglandse manier van leven verdween, zoals de autonomie van het clansysteem. De Schotten in het noorden, de Hooglanden, hadden een andere manier van leven dan de Schotten in de Laaglanden, het zuiden van Schotland. Na de slag werden ook de Schotse culturele tradities verboden door de Britse overheid. Voorbeelden hiervan zijn het spelen van de doedelzak, het dragen van een kilt, en het spreken van de Schotse taal.¹⁸

De Jakobitische brieven: nationhood en xenofobie

De Jakobitische brieven bevatten elementen die overeenkomen met zowel de modernistische als de

¹⁵ Ibidem, 13.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Stephen McGarry, 'The Battle of Culloden. The Irish Connection', *History Ireland* 29 (2021) 2, 22-25, aldaar 22-23.

¹⁸ Trevor-Roper, 'The Invention of Tradition', 24.

traditionalistische visie. Een van de brieven is geschreven door Thomas Deacon uit Manchester. Hij vocht mee met de Jakobieten, maar door zijn Engelse afkomst kon zijn motivatie niet voortkomen uit Schots nationalisme. Hij opent de brief als volgt: "My dear fellow countrymen", (...) I think myself happy in having an opportunity of dying in so just and so glorious a cause."¹⁹ Dit maakt zijn standpunt meteen duidelijk: hij is niet bedroefd om te sterven voor het Jakobitische doel.

De Engelse soldaat Deacon beschrijft hoe hij vecht voor koning James III, de zoon van James II en zijn afgunst richting de Engelse koning, George II van Hannover. Deacon's grootste drijfveer voor het steunen van de Jakobieten lijkt de nationaliteit van de koning te zijn, hij noemt hem een Duitse "usurper", een koning die illegaal de macht verkregen heeft.²⁰

Scotophobia, de pure vijandigheid en haat richting alles wat Schots is

Donall McDonall, de schrijver van een andere Jakobitische brief, is afkomstig uit de Hooglanden, en de voornaamste reden dat hij meevocht in de opstand was om de Stuart monarchie te herstellen.

¹⁹ The Speech of Mr. Thomas Theodore Deacon, 30 juli 1746, in: *The Lyon in Mourning, or a collection of speeches, letters, journals etc. Relative to the affairs of prince Charles Edward Stuart by Rev. Robert Forbes, A.M. Bishop of Ross and Caithness 1746-1775. Edited from his Manuscript, Volume I*, red. T. and A. Constable (1895) 22-26.

²⁰ The Speech of Mr. Thomas Theodore Deacon, 30 juli 1746, in: *The Lyon in Mourning, or a collection of speeches, letters, journals etc. Relative to the affairs of prince Charles Edward Stuart by Rev. Robert Forbes, A.M. Bishop of Ross and Caithness 1746-1775. Edited from his Manuscript, Volume I*, red. T. and A. Constable (1895) 22-26.

Afb. 3: Prince Charles Edward Stuart, 1720-1788. Eldest Son of Prince James Francis Edward Stuart, door Allan Ramsay (1745), bron: National Portrait Gallery, London.

"I solemnly declare I had no by-views in drawing my sword in that just and honourable cause, but the restoration of my king and prince to the throne, the recovery of our liberties to this unhappy island which has been so long loaded with usurpation, corruption, treachery and bribery."²¹

McDonall drukt zijn ongenoegen uit over de huidige koning, want hij wil James III en zijn zoon op de troon. Hij benoemt "this unhappy island," waarmee hij naar heel Groot-Brittannië verwijst en niet alleen naar Schotland. Hij beschrijft hoe de restauratie van de koning het land kan laten opbloeien en dat kerk en staat vrij

²¹ The speech of Donald MacDonell of Tiendrish, of the Family of Keppoch, 18 oktober 1746, in: *The Lyon in Mourning, or a collection of speeches, letters, journals etc. Relative to the affairs of prince Charles Edward Stuart* by Rev. Robert Forbes, A.M. Bishop of Ross and Caithness 1746-1775. Edited from his Manuscript, Volume I, red. T. and A. Constable (1895) 34-36.

zullen zijn van de negatieve consequenties van de revolutie. De revolutie waar McDonell naar verwijst, is de *Glorious Revolution* van 1688, waarvan gesteld kan worden dat het de directe aanleiding is geweest voor het ontstaan van het Jakobitisme.

McDonall benadrukt echter dat religie niet zijn drijfveer is geweest, waardoor het traditionalistische kenmerk van godsdienst geen rol lijkt te spelen.²²

"But I hereby declare upon the word of a dying man that it was with no view to establish or force that religion upon this nation that made me join my Prince's standard."²³

De Schotse Lord Balmerino schrijft hetzelfde. Hij uit vooral zijn ontevredenheid over de huidige monarchie.

"I was bred in Anti-Revolution principles which I have ever persevered in, from a sincere persuasion that the restoration of the royal family and the good of my country are inseparable."²⁴

In de brief wordt meteen duidelijk dat Arthur Elphinstone, ofwel Lord Balmerino, tegenstander was van de

²² Andrew Sangster, *The Roots of Nationalism in European History* (Newcastle upon Tyne 2019) 3.

²³ The speech of Donald MacDonell of Tiendrish, of the Family of Keppoch, 18 oktober 1746, in: *The Lyon in Mourning, or a collection of speeches, letters, journals etc. Relative to the affairs of prince Charles Edward Stuart* by Rev. Robert Forbes, A.M. Bishop of Ross and Caithness 1746-1775. Edited from his Manuscript, Volume I, red. T. and A. Constable (1895) 34-36.

²⁴ The Speech of the Right Honourable Arthur, Lord Balmerino, 18 augustus 1746, in: *The Lyon in Mourning, or a collection of speeches, letters, journals etc. Relative to the affairs of prince Charles Edward Stuart* by Rev. Robert Forbes, A.M. Bishop of Ross and Caithness 1746-1775. Edited from his Manuscript, Volume II, red. T. and A. Constable (1895) 32-33.

Glorious Revolution. Hij beschrijft hoe hij Anne Stuart en haar vader, Willem van Oranje, niet als rechtmatige vorsten erkent. Dit lijkt voornamelijk zijn motivatie te zijn om zich aan te sluiten bij de opstand. Hierbij is vooral sprake van een anti-buitenland sentiment, wat volgens traditionalistische historici een kenmerk van nationalisme is.²⁵ De anti-unie kenmerken die de brieven schrijvers benoemen, wijzen volgens Kristen Walton eveneens op een vorm van nationalisme.²⁶ Het lijkt hierbij echter te gaan om Brits nationalisme en geen Schots nationalisme. De auteurs beschrijven in de brieven dat ze bereid zijn om te sterven voor James III en Charles Stuart, wat tevens een kenmerk is van *nationhood* en nationalisme.²⁷

Er doet zich echter nog een andere kwestie voor: Charles Stuart beschrijft in een brief specifiek de Hooglanders als aparte groep door naar ze te verwijzen als "my Highlanders".

Daarnaast benoemt hij de gewoontes die de Hooglanders hebben als "the customs of these people," wat ook weer een nationale identiteit impliceert.

Het is hierbij alleen lastig te constateren of er sprake is van een Schotse nationale identiteit, of een aparte Hooglandse identiteit. De eindconclusie van de Jakobitische brieven is dat het vooral erg moeilijk is om te constateren of er slechts sprake was van Schots nationalisme, of nationalisme in heel Groot-Brittannië.

²⁵ Kristen Post Walton, 'Scottish Nationalism before 1789: An Ideology, a Sentiment, or a Creation?', *International Social Science Review* 81 (2006) 3-4, 111-134, aldaar 121-122.

²⁶ Ibidem, 113-114.

²⁷ Stephen, 'Scottish Nationalism and Stuart Unionism', 50.

De anti-Jakobitische brieven: *scotophobia*

In de vijf anti-Jakobitische brieven worden ook kenmerken van nationalisme beschreven, zoals het hebben van een eigen cultuur, taal en religie. De auteurs lijken hier echter voornamelijk te verwijzen naar de Hooglanden. Hier is een overeenkomst te zien met het kenmerk *scotophobia*, de pure vijandigheid en haat richting alles wat Schots is.²⁸ Karakteristiek voor dit anti-Schotse sentiment zijn de stereotyperende kenmerken die de Engelsen Schotland toewezen.²⁹ De Schotten werden in de zeventiende eeuw al beschreven als "Loathsome cause they were barbaric and uncivilized, lived in the cold and mountainous north, wore funny clothes, spoke a strange language and were Presbyterian."³⁰ Er werd wel een onderscheid gemaakt tussen de Hoogen Laaglanden. De Hooglanders werden als "rude and unruly" bestempeld.³¹ De bewoners van de Laaglanden werden gezien als beschaafd.³² Uit de anti-Jakobitische brieven blijkt dat alle auteurs voornamelijk hun vijandigheid uitten over de Schotse Hooglanden en niet specifiek over de Jakobieten of geheel Schotland.

²⁸ Tim Harris, 'Scotophobia in Later Stuart England', in: Neil McIntyre, en Alison Cathcart (red.), *Scotland and the Wider World: Essays in Honour of Allan I. MacInnes*, 84-98, aldaar 90.

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem.

³² Tim Harris, 'Religious and national stereotyping and prejudice in seventeenth-century England', in: Koji Yamamoto (red.), *Stereotypes and stereotyping in early modern England: Puritans, papists and projectors (Politics, Culture and Society in Early Modern Britain)* (Manchester 2022) 35-61, aldaar 45.

Schots nationalisme vergrootte de aantrekkingskracht van het Jakobitisme

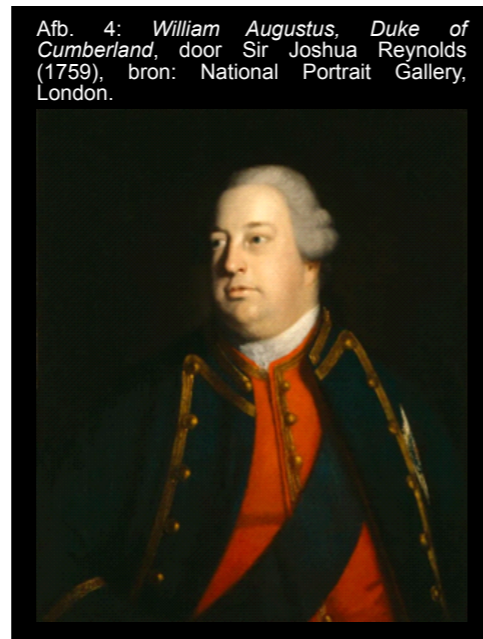
De Engelse soldaat Enoch Bradshaw beschrijft hoe de slag volgens hem vrijheid geeft aan de drie koninkrijken, namelijk Engeland, Schotland en Ierland. Het taalgebruik van Bradshaw is opvallend, aangezien hij de Jakobieten onmenselijk en barbaars noemt. Bradshaw schrijft heel lovend over de hertog van Cumberland. Hij beschrijft hoe hij "the young hero" graag zou zien als tweede troonopvolger, en verwijst naar de hertog met de zin "preserved to be a second deliverer to church and state; he being the darling of mankind".

"I pray God I had him in this room, and he the last of the Stuart race; it wou'd be my glory to stab the villain to the heart."

In deze passage beschrijft Bradshaw zijn haat jegens Charles Stuart. In de brieven schetst Bradshaw de opstand grotendeels als Stuart tegen Cumberland, waarbij hij pleit dat de hertog uitmuntend is. De omschrijving van Stuart als "the rankest Jacobite in England" is opvallend: hij richt zich mogelijk enerzijds op Engelse Jakobieten of benoemt anderzijds Schotland als Engeland. In dezelfde zin beschrijft hij "the north of England", eveneens verwijzend naar Schotland. Het is onduidelijk of Bradshaw Schotland erkent als land, of het enkel als het noorden van Engeland ziet. Deze passage eindigt met een verwijzing naar een "papist." Hiermee duidt hij op aanhangers van het katholicisme.

De Engelse generaal Humphrey Bland beschrijft de Hooglanders eveneens als "brutes" en als "lower people in this country".³³

Daarnaast verwijst hij naar de Hooglanden als "inaccessible mountains". Hij sluit af met zijn

overtuiging dat de Hooglanden in een staat gebracht moeten worden, waarbij ze niet meer in staat zijn om een opstand te beginnen. Hierdoor zullen ze "useful member of the state" worden. Bland bevestigt dat hij de Hooglanders ziet als anders dan en mogelijk ook minderwaardig aan het Engelse volk.³⁴

Sir Everard Fawkener was de secretaris van de hertog van Cumberland, hij vergezelde hem tijdens de Jakobitische opstand en beschrijft de Hooglanders als volgt:

"They are a nest of Thieves, & if they cant be made to change their way of life, they are a burthen to the Country, & would have driven all honest sober People out of all places where they could reach."³⁵

³³ University of Nottingham, Nottingham, Ne C 1725, Manuscripts and Special Collections: The 1745 Rebellion, 9 juni 1746, Letter from Major-General Humphrey Bland, Fort Augustus [Inverness-shire, Scotland], to Henry Pelham, <https://bit.ly/3XcRv8w>.

³⁴ University of Nottingham, Nottingham, Ne C 1725, Manuscripts and Special Collections: The 1745 Rebellion, 9 juni 1746, Letter from Major-General Humphrey Bland, Fort Augustus [Inverness-shire, Scotland], to Henry Pelham, <https://bit.ly/3XcRv8w>.

Fawkener beschrijft de Hooglanders wederom erg negatief, als afschrikwekkende dieven en als het tegendeel van eerlijk en nuchter. Fawkener beschrijft eveneens dat de "way of life" van de Hooglanders moet worden aangepast, anders zijn zij een last voor het land. De hertog van Cumberland sluit zich aan bij deze visie.

Cumberland benoemt de Hooglandse 'usual Depredations on the Lowlands', waarmee hij duidelijk zijn afkeer tegen de Hooglanden laat blijken. Hij impliceert eveneens dat een clan hier schuldig aan is geweest. Cumberland uit zich net als de andere auteurs erg negatief over de Hooglanders. Met de term 'cow stealers' verwijst Cumberland naar de Hooglanders, echter werden er juist koeien gestolen van de Hooglanden vlak bij de grens met de Laaglanden. Cumberland kan eveneens verwijzen naar de *Border Reivers*, rovers die in de grensgebieden overvallen pleegden en vee stalen. In werkelijkheid waren dit niet alleen Schotten, maar ook Engelsen. Cumberland lijkt deze term te gebruiken als een karakteristieke eigenschap van Hooglanders. Hij houdt de Schotse Laaglanden een hand boven het hoofd.

Lord Justice Fletcher, de hoogste rechter van Schotland, beschrijft de Hooglanden en Laaglanden specifiek als aparte gebieden.³⁶ Hij typeert de Hooglanden als gewapend en de Laaglanden als ongewapend.³⁷ Het

onderscheid van Fletcher tussen de Laag- en Hooglanden beaamt de theorie van Davidson over de kloof tussen de twee gebieden. De identiteit van Schotland als een eigen staat blijft echter intact.

Highland phobia

Enkele van de onderzochte brieven kunnen als bewijsmateriaal gebruikt worden voor de traditionalistische theorie, maar het merendeel van de brieven sluit aan bij de modernistische theorie. De schrijvers van de Jakobitische brieven uitten vooral hun ongenoegen over de huidige monarchie en de *Glorious Revolution* van 1688. Dit anti-buitenland sentiment is volgens Kristen Walton een kenmerk van nationalisme. De anti-unie kenmerken in de brieven wijzen volgens historicus Jeffrey Stephen eveneens op een vorm van nationalisme. Het lijkt hierbij echter te gaan om Brits nationalisme en geen Schots nationalisme. De auteurs beschrijven in de brieven dat ze bereid zijn om te sterven voor James III en Charles Stuart, wat eveneens een uiting is van *nationhood* en nationalisme. De eindconclusie die getrokken kan worden over de Jakobitische brieven is dat het erg moeilijk is om te constateren of er sprake was van Schots nationalisme, of nationalisme in heel Groot-Brittannië.

In de vijf anti-Jakobitische brieven worden ook kenmerken van nationalisme beschreven, zoals het hebben van een eigen cultuur, taal en religie. Echter lijken de auteurs hier voornamelijk te verwijzen naar de Hooglanden. Tim Harris beschrijft het kenmerk *scotophobia*, de vijandigheid richting alles wat Schots is.

³⁵ University of Nottingham, Nottingham, Ne C 1740, Manuscripts and Special Collections: The 1745 Rebellion, 18 april 1746, Letter from Sir Everard Fawkener, Inverness [Scotland], to Henry Pelham, <https://bit.ly/3YTWcFt>.

³⁶ National Archives, London, SP 54/26/25, Jacobite Rising of 1745. A serious threat to the Hanoverians?, 16 september 1745, Extract of a letter from Lord Justice Clerk Thomas Fletcher to John, Marquis of Tweeddale, Secretary of State for Scotland (1742-1746) commenting on the political allegiances of the clans, <https://bit.ly/3yPmM8g>.

³⁷ National Archives, London, SP 54/26/25, Jacobite Rising of 1745. A serious threat to the Hanoverians?, 16 september 1745, Extract of a letter from Lord Justice Clerk Thomas Fletcher to John, Marquis of Tweeddale, Secretary of State for Scotland (1742-1746) commenting on the political allegiances of the clans, <https://bit.ly/3yPmM8g>.

Uit de anti-Jakobitische brieven blijkt echter dat alle auteurs voornamelijk hun ongenoegen uiten over de Schotse Hooglanden en niet specifiek over de Jakobieten of geheel Schotland.

De auteurs zien de Hooglanden als een apart gebied met een eigen groep inwoners. Door hun taal en manier van leven werden Hooglanders vaak als 'anders' bestempeld, wat er op kan duiden dat zij een eigen nationale identiteit hadden. Hierdoor blijkt dat er in de brieven eerder gesproken kan worden over Hooglands nationalisme. Er lijkt in de brieven geen sprake te zijn van nationalisme in geheel Schotland, wat overeenkomt met de modernistische theorie van Davidson. De verdeling tussen de Hooglanden en Laaglanden was te groot. Sommige brieven kunnen gecategoriseerd worden bij de traditionele theorie, maar het merendeel van de brieven sluit aan bij de modernistische theorie. In de anti-Jakobitische brieven lijkt echter een nieuw kenmerk zijn intrede te maken: *Highland phobia*, die grotendeels aansluit bij de traditionele theorie. Dat enkele Schotten protesteerden tijdens het bezoek van koning Charles in Edinburgh is gezien de complexe geschiedenis van de Schotse en Engelse koningshuizen niet verrassend, en zoals de brieven van de Jakobieten al beschreven is men niet snel tevreden met een Engelse koning.

Marissa van de Kreke is currently studying the master's degree 'Cultural History and Heritage'. She is interested in cultural history, media, film and the history of Scotland.

BEELDSPRAAK

Afb. 1: Een detail van het zadel, dat mogelijk van Dracula is geweest. Bron: auteur.

Het mysterie van Dracula

Fabienne van Wijngaarden

De vampier uit het boek van Ierse schrijver Bram Stoker is wat bij de meeste mensen opkomt als ze het woord 'Dracula' horen. In deze roman vertegenwoordigt Dracula een ouderwetse aristocraat, het ultieme kwaad en een zielige eenling in één griezelig pakketje. Zijn gezicht verandert in de loop van het boek van jong naar oud en weer terug, net zoals zijn persoonlijkheid lijkt te wisselen tussen aangenaam en griezelig. Stokers roman en zijn vampier zijn sinds 1897 niet meer weg te denken uit de wereldwijde popcultuur en literatuur, waardoor Dracula zowel een iconisch literair personage als immer populair halloweenkostuum geworden is. Toch is Dracula al sinds de middeleeuwen een boeiend onderwerp, wat ook blijkt uit het object centraal in deze Beeldspraak: een Hongaars decoratief zadel uit de vijftiende eeuw dat aan Vlad Tepes toebehoord zou hebben. Maar is dit echt

zo of neemt fictie een loopje met de geschiedenis?

Dracula is al sinds de middeleeuwen een boeiend onderwerp

Wie is Vlad Tepes? Waarschijnlijk zegt de naam je niet zoveel. Weinig mensen zullen dan ook bij het horen van 'Dracula' denken aan Vlad Tepes, de man op wie het fictieve karakter geïnspireerd is. Om zijn onsterfelijke antiheld te creëren, baseerde Stoker zich ongetwijfeld op populaire Centraal-Europese volksverhalen over de *nosferatu* ('ondoden'). Maar hij lijkt ook geïnspireerd te zijn door historische verslagen van de vijftiende-eeuwse Roemeense prins Vlad Tepes, ook wel bekend als 'Vlad the Impaler'. Geboren in Transsylvanië als de tweede zoon van edelman Vlad II Dracul, nam hij de naam Dracula aan toen hij werd ingewijd in een geheime orde van christelijke ridders, de

Orde van de Draak. Dracula vertaalt naar 'zoon van Dracul', en in het Roemeens betekent Dracul 'draak'.

Het decoratieve zadel uit de vijftiende eeuw, biedt een tastbare link naar het verleden.

Dat Vlad Tepes lid was van de Orde van de Draak, maakt het object dat in deze Beeldspraak centraal staat des te interessanter. Dit decoratieve zadel stamt uit de eerste helft van de vijftiende eeuw en is een schat uit de middeleeuwse collectie van het Hongaarse Nationale Museum. Er zal waarschijnlijk niet echt met het zadel zijn gereden. Scènes uit het ridderleven zijn uitgehouwen op het van beenderen gemaakte zadel, met de figuur van Sint-Joris en scènes van hoofse liefde in het midden. Ook staat het embleem van de Orde van de Draak centraal afgebeeld. Dit is een duidelijk signaal dat het zadel het eigendom was van iemand binnen deze Orde. Volgens de rondleidster van het museum komt het object volgens Hongaarse traditie uit de nalatenschap van Vlad Tepes.

Dat Vlad Tepes mogelijk de eigenaar was, maakt de afbeelding op het zadel nog boeiender. Naast hoofse liefdestaferelen staan er mythische wezens afgebeeld op het zadel, zoals een harig man-beest – dat op de Yeti lijkt – en een eenhoorn. Ook zien we een kasteel afgebeeld, wat volgens de rondleidster van het museum het Kasteel Bran moet voorstellen. Dit kasteel, ook wel bekend als Dracula's kasteel, ligt in de buurt van de stad Braşov in Transsylvanië. Het kasteel werd oorspronkelijk gebouwd in de veertiende eeuw als verdedigingsfort tegen invallen. Door de jaren heen heeft het vele functies gehad, waaronder een koninklijke residentie. Hoewel Kasteel Bran vaak wordt geassocieerd met Vlad Tepes, is er geen overtuigend bewijs dat hij daar heeft gewoond, of een

belangrijke rol speelde in de geschiedenis van het kasteel.

Het is dan ook uiterst belangwekkend dat dit zadel, wat tot Vlad Tepes behoort zou hebben, een afbeelding draagt van het kasteel dat later als inspiratie zou dienen voor het mythische kasteel van het op hem gebaseerde literaire karakter. Is het zo dat Vlad Tepes zijn kasteel graag op zijn zadel wilde afbeelden, of had het kasteel toentertijd al een mythisch karakter? Of moet het kasteel helemaal geen Kasteel Bran voorstellen? We zullen het nooit met zekerheid kunnen stellen. Fictie en geschiedenis hebben zich rondom dit zadel verweven tot één verhaal.

Fictie en geschiedenis hebben zich rondom dit zadel verweven tot één verhaal.

Wat we wel kunnen stellen is dat het ontzagwekkende figuur van Dracula, vereeuwigd door Bram Stokers pen, blijft resoneren door de eeuwen heen als een levendige mengeling van mythe, geschiedenis en literaire verbeelding. Het decoratieve zadel uit de vijftiende eeuw, ooit toebehorend aan Vlad Tepes en nu een pronkstuk in het Hongaarse Nationale Museum, biedt een tastbare link naar het verleden. Kasteel Bran, gehuld in mysterie en omgeven door de nevelen van Transsylvanië, heeft zijn plaats verankerd in de verbeelding van de mensheid, mede dankzij Stokers verhalen en de kracht van populaire cultuur. Hoewel de associatie tussen Vlad Tepes en dit kasteel misschien meer ingegeven is door fantasie dan historische feiten, blijft het een tastbaar bewijs van de menselijke fascinatie voor het duistere en het onbekende. Soms neemt fictie wellicht een loopje met de geschiedenis, maar dat zorgt wel voor mooie verhalen.

DE PASSIE VAN...

Afb. 1: Elwin Hofman Bron: LinkedIn, <https://bit.ly/3M6zF0y>.

De passie van Elwin Hofman: criminelen en hun gevoelens

Elwin Hofman is a Belgian historian who is especially interested in sexual, social and criminal history. He also teaches *Onderzoekseminar Seksuele ontmoetingen: Transnationale geschiedenissen van seksualiteit*. He has published several books, including one on the history of homosexuality in Belgium: *Verzwegen Verlangen*.

Berber de Bruin

Het zindert in Utrecht: vanavond is het Koningsnacht en de voorbereidingen zijn in volle gang. Mijn ochtend begint echter rustig. Ik ga Elwin Hofman interviewen, cultuurhistoricus en docent van de alom gevreesde Onderzoekseminar A en B, binnen het verdiepingspakket 'De Macht van Cultuur.' Eerst was het mij helemaal niet duidelijk wat ik van deze cursus moest verwachten, maar mede door deze enthousiaste docent ben ik dit enigszins gekmakende vak gaan omarmen.

Bijna ben ik te laat voor onze afspraak; de deur is onmogelijk om open te maken en ik moet wachten op een vriendelijke vreemdeling voordat ik het gebouw in kan. Elwin Hofman ontvangt mij in zijn werkkamer, die hij deelt met een aantal andere docenten van het departement cultuurgeschiedenis. De relatief kleine kamer aan Drift 6 oogt knus, met een aantal enigszins rommelige bureaus en volgepropte kasten.

Ons gesprek begint over een gedeelde liefde: de geschiedenis van de queer gemeenschap. Zo heb ik hem als docent van het Onderzoekseminar ook leren kennen. We praten over zijn

onderzoek, de verschillen tussen Nederland en Vlaanderen en overgewaardeerde groenten.

Loopbaan

Zoals zijn tongval al aan zijn studenten verraadt, komt Elwin van origine uit België. 'Ik kwam in Nederland terecht door de Marie Curie-beurs, die ik kreeg naar aanleiding van mijn onderzoek over de geschiedenis van de manier waarop criminelen in de vroege twintigste eeuw ondervraagd werden over hun daden. De beurs is erop gericht om onderzoekers naar andere Europese landen te krijgen, en in Nederland kon ik samenwerken met Willemijn Ruberg. Kort daarna was er een vacature voor docent aan de Universiteit Utrecht, en daar heb ik op gesolliciteerd.' Nu woont Elwin officieel in Antwerpen, en huurt hij daarnaast een studio in Utrecht: 'Een duur grapje,' zoals hij het zelf omschrijft.

Voordat hij hier in Nederland terecht kwam behaalde hij in Leuven zijn bachelor, master en doctoraat geschiedenis. Voor hij hier in Utrecht terecht kwam, had hij dus al een langere academische carrière achter de rug. Die carrière was niet altijd vanzelfsprekend. 'Toen ik nog op het middelbaar zat,

beheerde ik een website over geschiedenis. Ik twijfelde of ik iets met computers moest doen, zoals informatica. Uiteindelijk heb ik bij beide disciplines een proefdag gevolgd. Met de mensen van informatica had ik minder aansluiting.' Zo koos hij uiteindelijk voor geschiedenis. Tijdens zijn master onderzocht hij de geschiedenis van roddelen. 'Mijn masterscriptie ging over hoe roddelen werd ingezet als een vorm van sociale controle, waardoor ik uiteindelijk de studie van criminaliteit in ben gerold. Roddelen kan bijvoorbeeld ook over criminaliteit gaan, wie bijvoorbeeld een misdaad zou hebben gepleegd.' Nog steeds doet hij onderzoek naar de verborgen emoties die opkomen bij criminele confessies. Dit onderzoeksonderwerp was belangrijk genoeg om ervoor te verhuizen.

Komkommers zouden verboden moeten worden

Hoe is Elwin dan uiteindelijk bij het onderwerp van queer geschiedenis terechtgekomen? 'Ik deed dus al eerder onderzoek naar criminaliteit, vooral naar de manier waarop criminelen zichzelf zagen, de emotie bij de confessie. Een hele interessante daarbij vond ik de vervolging van sodomieten, mannen die seks hadden met andere mannen. Deze kwamen namelijk vaker terug. Er waren meer mensen die dit onderwerp onderzochten, en zodanig hebben we het boek *Verzwegen Verlangen* gemaakt.'

Wat trekt hem het meeste aan bij dit onderwerp? 'Ik ben niet per se geïnteresseerd in criminaliteit zelf, maar meer in wat het ons over de samenleving vertelt.' Daarom doet hij met name onderzoek naar de perceptie van de 'zelf' zoals criminelen die ervoeren. In het verlengde daarvan ben ik benieuwd wat hij maakt van de recente opmars van *true crime* media. 'Het is vaak nogal sensationeel, maar soms wordt het oprecht op een goede manier verteld. Ik kan niet ontkennen dat het een bepaalde

aantrekkingskracht heeft.' Sensatie rondom criminaliteit is van alle tijden, zoals het onderzoek van Elwin laat zien.

Zoeken naar de waarheid

In welk verhaal vond hij deze sensatie zelf het sterkste terug? Over deze vraag moet hij even nadenken. 'Een van mijn favoriete zaken speelt zich af in het Berlijn van de jaren twintig, met een vergaste man en een waarzegster als hoofdrolspelers. Een jonge man werd dood gevonden, vergast in zijn eigen appartement. Zijn religieuze familie vond het moeilijk om te accepteren dat hij zichzelf het leven had benomen. Naast zwaar religieus was zijn moeder ook nog waarzegster, die geraadpleegd werd door politici en andere beroemde mensen. Zij geloofde dat hij vermoord was door een vriend, met wie hij een homoseksuele relatie zou hebben gehad. Hieruit moest een heel onderzoek worden gestart, allemaal op basis van wat een waarzegster had gezegd!'

Tussen twee landen

Uit persoonlijke interesse bevroeg ik hem verder over de verschillen tussen België en Nederland. Elwin legt zijn visie uit: 'Nederlandse universiteiten zijn veel dynamischer, in Leuven stond alles meer vast. De drang om te veranderen voelt hier soms ook iets te extreem.' Tegelijkertijd wordt er in Nederland anders gewerkt. Hier zijn mensen rond vijf uur weg, wordt er de hele dag hard doorgewerkt, maar in België zijn mensen in de avond soms nog aan het werk.

Mijn onderzoeken naar roddelen leidde tot een interesse in criminaliteit

Zijn er nog dingen die hij mist aan het leven in België? Deze vraag stel ik tussendoor, maar ik krijg een vurig antwoord. 'Het grootste probleem hier, is dat er niet echt geluncht wordt. Men eet snel een boterham met kaas en een stuk komkommer tussen de middag, soms

zelf voor de laptop. In België gingen we uitgebreid eten, minstens een uur lang.' En hoe zit het met de hiërarchie tussen de twee landen? 'Ik denk dat die in België zichtbaarder is dan hier. In Nederland wordt gedaan of iedereen gelijk is, maar in de praktijk is dit toch niet het geval. De machtsverhoudingen zijn een stuk minder expliciet, maar stiekem altijd merkbaar.'

Media

Op mijn vraag over wat Elwin graag doet in zijn vrije tijd, antwoordt hij dat (queer) boeken lezen een van zijn hobby's is. 'Wel voornamelijk Engelstalig, in het Nederlands is er minder aanbod.' 'Ik interessier mij bijvoorbeeld wel de *coming of age* dingen, ben vaker op zoek naar wat anders. 'On Earth We Are Briefly Gorgeous' van Ocean Vuong is ook een beetje binnen dat genre, maar toch heel poëtisch geschreven.' Wat zijn volgens hem aanraders op het gebied van lhbqt+-media?

'Een mooie documentaire is *Nelly and Nadine*, over twee vrouwen die de liefde vinden in een concentratiekamp.

De film *Benedetta* is niet heel goed gedaan, maar het originele boek toont wel een interessant verhaal.'

En wat kijkt hij echt ter ontspanning? 'Hier gaat mijn reputatie, ik ben nu *Derry Girls* opnieuw aan het kijken. Als ik me een beetje depressief voel, zet ik altijd dat op.'

Welke andere dingen doet hij graag ter ontspanning? 'Ik speel trombone, en een beetje piano in een orkest. Met de trombone ben ik begonnen toen ik acht was, mijn opa speelde ook. Een tijdje geleden speelden we *The Miraculous Mandarin*, daar zit een belangrijk solostuk voor de trombone in.' Om op een lichte noot te eindigen, vraag ik Elwin naar zijn *hot takes*. Zijn sterkste afkeur komt uit een onverwachte hoek: het betreft een afkeer voor komkommers. 'Het zou verboden moeten worden.' Een controversiële uitspraak, maar hij gaat nog verder: 'Pokébowls zijn ook zoets; totaal *overrated*.' Met deze wijze woorden sluit ik ons gesprek af.

Teruglopend van het interview ben ik nog net op tijd om te zien dat de gemeente mijn foutief geparkeerde fiets op een kar laadt. Het doet een beetje pijn, maar deze pijn wordt enigszins verzacht door het waardevolle gesprek van daarnet. Thuis ga ik toch maar eens naar *The Miraculous Mandarin* luisteren; misschien vrolijkt dat me op.

Abt. 1: Speciaal voor de Nederlandse militairen in Afghanistan werd er een vaatte nieuwe haring ingevoegen. Bron: Resolute Support Media, <https://bit.ly/3y65mb>

De waarde van het woord

Over het belang van terminologie ten tijde van de Task Force Uruzgan (2006-2010)

Puck de Vries

In this article, Puck de Vries examines Dutch military involvement during Task Force Uruzgan (TFU) in Afghanistan. Here, the Dutch Approach is central and the challenges from policy to practice are examined through terminology. During TFU, many metaphors and complicated documentation were used instead of structured and clear policy implementation.

“Die *Dutch Approach* is gebaseerd op respect [...] ze geeft onze soldaten de bescherming en geweldsinstructies die nodig zijn. [...] Het is op vechten voorbereid zijn, maar de bevolking vooral laten zien dat opbouw de hoofddoelstelling is.”¹

Zo omschrijft voormalig Commandant der Strijdkrachten (CdS), Dick Berlijn, het milde militaire optreden van de Nederlandse krijgsmacht gedurende de missie Task Force Uruzgan (TFU), die liep van 2006-2010. Tijdens TFU was zij actief als leidende natie in de provincie

Uruzgan, Afghanistan. Op deze manier werd er een grote bijdrage geleverd aan de *International Security Assistance Force* (ISAF), de militaire missie naar Afghanistan geleid door de NAVO. De missie is ontstaan na de terroristische aanslagen van 11 september 2001 in de Verenigde Staten, die uitgevoerd werden door de moslimfundamentalistische paramilitaire organisatie *Al Qaeda*. De organisatie opereerde vanuit Afghanistan, waar de Taliban de macht hadden. De Taliban weigerden de leider van *Al Qaeda*, Osama bin Laden, uit te leveren. Hierdoor werd Afghanistan het strijdtoneel van de ISAF.²

¹ K. Backx, ‘Dutch Approach’ werkt in Afghanistan’, *Brabants Dagblad*, 21 januari 2006.

² E.D. Mansfield en J. Snyder, ‘Democratization and War’, *Foreign Affairs*, 74.3 (1995): 3, 79-88.

De Nederlandse krijgsmacht handelde tijdens TFU volgens de kaders van *Dutch Approach*. Dit is de gedachte dat de Nederlandse krijgsmacht van nature een bepaalde culturele sensitiviteit heeft in haar handelen. Het accent ligt voornamelijk op ontwikkelingswerk en samenwerking met de lokale bevolking. Volgens het beleid bewaakt de Nederlandse militair de vrede met een glimlach, niet met een wapen. *Dutch Approach* zou de Nederlandse militaire identiteit weerspiegelen.³ *Dutch Approach* als Nederlandse militaire identiteit kreeg internationale bek en kreeg in 2009 internationale bekendheid. De Amerikaanse president Barack Obama sprak vol lof over de Nederlandse aanpak tijdens TFU.⁴ In zijn optiek kon de Amerikaanse krijgsmacht veel leren van de Nederlandse aanpak omtrent het inzicht in de lokale politiek en cultuur.⁵

De Nederlandse militair bewaakt de vrede met een glimlach, niet met wapens

Echter kreeg *Dutch Approach*, die werd bejubeld door president Obama, recentelijk kritiek. Dit is te verklaren door het verschijnen van een nieuw onderzoeksrapport, uitgegeven door de

³ B.J.H. Ooink, ‘“Cross Cultural Training”: een nieuw model voor cultuurtrainingen. Méér dan alleen cultureel bewustzijn’, *Militaire Spectator* 179.3, (2010): 133-136.; J. Eijsvogel, ‘De bereidheid te sterven’, *NRC Handelsblad*, 7 november 2009.

⁴ T. Brocades Zaalberg, ‘The Use and Abuse of the “Dutch Approach” to Counter-Insurgency’, *The Journal Of Strategic Studies* 36, nr.6 (2013): 867-870.; T. Brocades Zaalberg en A. ten Cate, ‘A gentle occupation: unravelling the Dutch Approach in Iraq, 2003-2005’, *Small Wars & Insurgencies* 23 nr. 1 (2012): 117-120.

⁵ Ibidem

directe Internationaal Onderzoek en Beleidsevaluatie (IOB) op 28 augustus 2023. Hierin werden verschillende buitenlandse missies onderzocht, waaronder TFU. In dit rapport wordt geconcludeerd dat de Nederlandse inzet voor stabiliteit te zwak was en de Nederlandse politiek te hoge verwachtingen had van haar krijgsmacht.⁶

Binnen de historiografie over dit begrip zijn er twee lacunes zichtbaar. Ten eerste, hoe *Dutch Approach* wordt gedefinieerd is vaak niet duidelijk. Het gaat ten tweede veelal over de politieke of de militaire implicaties van het gebruik van de term, maar nooit over een gedeelde interactie tussen deze dimensies in combinatie met TFU én *Dutch Approach*. Deze gebreken in het huidige onderzoeksveld hebben geleid tot de onderzoeksvraag van dit artikel: Hoe beïnvloedde de ontwikkeling van politieke en militaire denkbeelden omtrent *Dutch Approach* de Nederlandse militaire inzetpraktijk tijdens Task Force Uruzgan? Met politieke denkbeelden wordt bedoeld op de visie vanuit de Nederlandse overheid op TFU. Militaire denkbeelden richten zich op de Nederlandse krijgsmacht die actief was in Uruzgan. Binnen de Nederlandse militaire inzet praktijk wordt voornamelijk gekeken naar de ervaringen op de grond.

De onduidelijkheid over de definitie van *Dutch Approach* is te herleiden tot een verwantschap met twee andere begrippen uit de militaire beleidsterminologie; *counterinsurgency* (COIN) en de 3D-benadering. Volgens COIN-specialist Thijs Brocades Zaalberg voldoet TFU op alle vlakken aan de definitie van COIN. COIN is een strategie die wordt gebruikt om opstanden te onderdrukken door het winnen van bevolkingssteun, het isoleren van de

⁶ Ministerie van Buitenlandse Zaken, ‘*Inconvenient Realities: An evaluation of Dutch Contributions to stability, security and rule of law in fragile and conflict-affected contexts.*’ Augustus 2023.

opstand en het wederopbouwen van de rechtsstaat. Dit alles met weinig tot geen gebruik van geweld.⁷ Hiertoe omvat een COIN een combinatie van militaire, politieke en economische maatregelen. In de literatuur wordt er echter vaak een onduidelijke omschrijving gebruikt voor deze term. In de optiek van Brocades Zaalberg heeft dit als gevolg dat het zeer zelden nog wordt gebruikt binnen militair beleid.⁸ Deze onduidelijkheid heeft deels ook te maken met het feit dat COIN in de praktijk vrijwel nooit geweldloos kan gaan. De krijgsmacht betreedt immers altijd een oorlogsgebied.⁹

De 3D-benadering staat voor de kernwoorden *diplomacy*, *defense* en *development*. De hedendaagse militair is dus ook een ontwikkelingswerker en diplomaat. Het concept is bedoeld om een democratische rechtsstaat te reconstrueren en het zogenaamde 'post-oorlog' tijdperk in te luiden.¹⁰ *Dutch Approach* werd gebruikt als leidraad voor de TFU-missie in plaats van de bovenstaande termen, ondanks de nauwe verwantschap. Het gebruik van *Dutch Approach* zou 'vernieuwend' zijn binnen ISAF, en niet worden geassocieerd met eerdere missies waarin deze begrippen niet geweldloos bleken te zijn. Hierdoor hoopten de

Afb. 2: Brigadegeneraal Hamid krijgt de onderscheiding opgespeld door generaal-majoor Middendorp. Bron: Ministerie van Defensie, <https://bit.ly/4d2bnkU>.

beleidsmakers op een beter politiek en maatschappelijk draagvlak voor de TFU.¹¹

Het zwaartepunt in het Afghanistan-beleid lag op wederopbouw, veiligheid en stabiliteit

Hiernaast wordt er te weinig gefocust op de gedeelde interactie tussen de politieke en defensieve dimensie in combinatie met TFU én *Dutch Approach*. Daarom kijkt dit artikel naar de verschillende betrokken partijen. Bij de politieke dimensie wordt gefocust op de vorming van het beleid op papier door middel van Nederlandse Kamerstukken. Daarbij wordt ook gekeken naar verschillende krantenberichten waar politici zich uitlaten over deze beleidsvorming. Hierdoor ontstaat er een completer beeld van zowel het statische beleid, als de opinie van de politici zelf.

¹¹ R. Moelker, "The Genesis of the "Dutch Approach" to Asymmetric Conflicts: Operations in Uruzgan and the "Softly, Softly" Manner of Approaching the Taliban." *Armed Forces and Society* 40, nr. 10 (2013):97-98.; J. Groen, *Task Force Uruzgan (2006-2010) 'Getuigenissen van een missie'* (Eigen uitgave, 2012) 494.

Bij het defensieve orgaan wordt er gekeken naar de vertaling van het beleid naar de praktijk. Dit wordt gedaan aan de hand van geschreven bronnen, evenals interviews met TFU-veteranen.¹² De stem van de veteraan wordt binnen het huidige historiografisch debat veelal buiten beschouwing gelaten, terwijl dit een nieuwe blik kan bieden op de waarde van *Dutch Approach*.

Politieke verdeeldheid

Het besluitvormingsproces van TFU startte in mei 2005. In deze periode verzocht de NAVO Nederland voor het eerst om een leidende rol te vervullen bij een missie in het zuiden van Afghanistan.¹³ Zowel het ministerie van Defensie, als het ministerie van Buitenlandse Zaken, reageerden positief op deze uitnodiging. Ze zagen het als een unieke kans om Nederland internationaal positief te profileren binnen de NAVO-coalitie. De Nederlandse krijgsmacht wordt namelijk op internationaal vlak vaak gezien als 'het braafste jongetje van de klas'.¹⁴

De eerste tegenstrijdige verhoudingen binnen het kader *Dutch Approach* en het gebruik binnen TFU ontstonden in oktober 2005. Halverwege die maand publiceerde de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) een rapport dat

¹² De meeste mondelinge interviews gebruikt in dit artikel zijn van 'Veteranen Vertellen' van het Nederlands Veteranen Instituut. Openbare interviews zijn online toegankelijk met de naam en functie van de veteraan. Restricted interviews vereisen een aanvraag bij het instituut en voldoen aan de wensen van de veteraan wat betreft onderzoek. Vandaar dat de interviews veelal geanonimiseerd zijn verwerkt in dit stuk.

¹³ Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 193, Tweede Kamer, 2.

¹⁴ K. Homan, "De Nederlandse krijgsmacht in transformatie" 18 oktober 2011, <https://bit.ly/4axGaEm>.; Zie ter illustratie ook: C. Klep, *Van wereldmacht tot 'braafste jongetje' onze militaire identiteit door de eeuwen heen* (Amsterdam: Athenaeum, 2019).; W. Klinkert, *Van Waterloo Tot Uruzgan De Militaire Identiteit van Nederland*, (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2008), 6.

een alarmerende situatie schetste van Uruzgan.¹⁵ In deze Afghaanse provincie genoot de Taliban aanzienlijke lokale steun, wat hun operaties vergemakkelijkte. Dit rapport benadrukte onmiskenbaar dat de missie gepaard zou gaan met gewapende conflicten en dat er aan Nederlandse zijde slachtoffers zouden vallen.

Het verschijnen van het MIVD-rapport droeg aanzienlijk bij aan een afname van politieke steun voor de missie binnen de Nederlandse Tweede Kamer vanwege de omvang van de voorgenomen operatie en de potentiële menselijke kosten.¹⁶ Binnen het politieke spectrum toonden de PvdA, GroenLinks en de SP zich resoluut tegen de missie, terwijl het CDA en D66 zich in het midden van het debat bevonden, maar eveneens serieuze bedenkingen uitten.¹⁷ Binnen D66 heerste onenigheid over de kwestie, waarbij leden Alexander Pechtold en Laurens Jan Brinkhorst voor de missie waren, terwijl fractievoorzitter Boris Dittrich zich fel verzette tegen de missie. De vrees was dat als Pechtold en Brinkhorst voor de missie zouden stemmen, dit tot een breuk binnen de partij zou leiden. Aan de andere kant, als ze in lijn met D66 tegen de missie zouden stemmen, zou Nederland internationaal niet meer kunnen deelnemen. Dit zou ten koste gaan van de internationale profilering van de Nederlandse krijgsmacht.¹⁸ Ondanks de interne verdeeldheid binnen D66 over het instemmen met TFU, slaagde de regering er vrij eenvoudig in om deze partij te overtuigen door een kleine

¹⁵ Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 207, Tweede Kamer; Jaarverslag MIVD 2009.

¹⁶ Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 207, Tweede Kamer; Jaarverslag MIVD 2009, 17-19.

¹⁷ HTK 2005-2006, 27925, nr. 207. 19.

¹⁸ Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 193, Tweede Kamer, 3.17.; Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 207, Tweede Kamer.

aanpassing in de formulering van het beleid. Er werd niet langer een 'besluit' genomen om een missie te ondernemen in Afghanistan; het werd een 'voornemen'. Deze wijziging transformeerde de aard van de missie. Het werd geen militaire operatie, maar een wederopbouwmissie. Hierbij werden ook *Dutch Approach*-elementen aangehaald, zoals het herstel van de vrede in een oorlogsgebied zonder geweld. Deze cruciale verandering opende de deur voor D66 om in te stemmen met de leidende rol voor de Nederlandse krijgsmacht tijdens TFU. Deze aanpassing werd officieel zichtbaar op 22 december 2005.¹⁹ De militaire aspecten van het beleid richtten zich voornamelijk op wederopbouw en de huidige situatie in Afghanistan. Het gepubliceerde beleidsdocument biedt inzicht in de karakteristieken van het *Dutch Approach*-concept door te verwijzen naar de Nederlandse 3D-benadering en de focus op een wederopbouwmissie. Ook wordt er gesproken over het minimaliseren van geweldshandelingen door de Nederlandse krijgsmacht. Opmerkelijk is dat de term *Dutch Approach* niet expliciet wordt genoemd in het document, terwijl de kenmerken hiervan duidelijk zichtbaar zijn.²⁰ De wijziging in terminologie, van 'besluit' naar 'voornemen', en het ontbreken van een concrete koppeling aan het concept *Dutch Approach* leidde tot een levendig politiek debat over de inzet van de krijgsmacht en het gebruik van terminologie.²¹

De leidende rol van Nederland in Uruzgan zou eindigen op 1 augustus 2010, aldus Eimert van Middelkoop, destijds minister van Defensie. Er zou geen nieuwe missie meer komen naar

¹⁹ Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 207, Tweede Kamer; Jaarverslag MIVD 2009, 17-19.

²⁰ L.J. Hazelbag, *Politieke besluitvorming van de missie in Uruzgan* (PlantijnCasparie, 2009) 21-22.

²¹ Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr. 193, Tweede Kamer.

Afghanistan. "De nieuwe Amerikaanse president Obama kan me tien keer bellen, maar onze missie in Uruzgan stopt augustus 2010."²² Er kwam echter vanuit Amerika en de NAVO druk op Nederland: de *war on terror* laaide op, dus er waren meer strijdkrachten nodig. De Nederlandse oppositiepartijen trokken dit verzoek in twijfel omdat er veel werd gevochten door de Nederlandse krijgsmacht terwijl dit op papier niet was afgesproken. In eerste instantie dacht het vierde kabinet-Balkenende aan een beperkte missie, waarin vooral training en overdracht van kennis aan de lokale bevolking centraal zou staan. Op dit verzoek werd in de Tweede Kamer wisselend gereageerd, omdat wederom de strategie van de missie niet duidelijk was. Uiteindelijk wist het kabinet op 20 februari 2010 niet tot een overeenstemming te komen waardoor Balkenende IV is gevallen.²³

'Er werden niet voor niets gestuurd en geen padvindders'

De Nederlandse deelname aan TFU begon op papier met de ambitie om een geweldloze rol te vervullen. Hier werd echter meteen de waarde van het woord zichtbaar: tegenstrijdigheden binnen het kader van *Dutch Approach* leidden tot verdeeldheid. Dit zorgde ook voor een gebrek aan duidelijkheid en daarmee wantrouwen in de besluitvorming van het ministerie. Onduidelijke definities in het beleid leidden tot politieke verdeeldheid.

²² M. Willems, "Van Middelkoop: In 2010 eindigt missie in Afghanistan," *Elsevier*, 27 december 2008.

²³ *HTK* 2005-2006, 27925, nr. 193.

Militaire uitdagingen

De verschillende pelotons werden intensief voorbereid op TFU, *Dutch Approach* was hierbij een kernwaarde.²⁴ Voorafgaand aan de missie werd er vooral veel gefocust op cultureel inlevingsvermogen. Dit vertaalde zich naar informatiedagen en trainingen over de islam, de dominante religie in Afghanistan. Dit gebeurde voornamelijk omdat de Nederlandse krijgsmacht zich ging inlaten met een niet-westerse cultuur.²⁵ Dit culturele aspect voerde door tijdens TFU. De eerste acht dagen na aankomst waren gereserveerd voor de troepen om te acclimatiseren. Het eerste contact met de lokale bevolking verliep, ondanks de intensieve voorbereiding, stroef. Zo benoemt een TFU-veteraan: 'In het begin werd gedacht dat alle mannen met een baard invloedrijk waren [...]. In zekere zin was iedereen in het begin redelijk naïef.'²⁶ De Nederlandse militairen wisten zich in aanpak niet te onderscheiden van de Russische of Amerikaanse militairen, terwijl deze met een harder beleid optraden. De Amerikaanse militairen traden bijvoorbeeld op met een harde hand en gebruikten veel geweld.²⁷

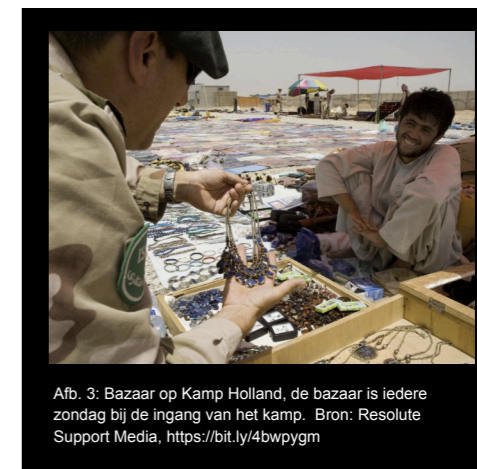
Ondanks dat de focus lag op cultureel inlevingsvermogen tijdens de voorbereidingsfase, waren de militairen ook voorbereid om te doen wat nodig en mogelijk was. Zelfs als dit gevechtshandelingen betekende. Dit

²⁴ M. Willems, "In 2010 eindigt missie in Afghanistan," *Elsevier*, 27 december 2008.

²⁵ Kamerstuk 2005-2006, 27925, nr.193, Tweede Kamer.; Kamerstuk 2007-2008, 27925, nr. 279, Tweede Kamer, 6-20.;Parlement.com, "Kabinetcrisis 2010: de Uruzgan-crisis", laatst bewerkt mei 2023, <https://bit.ly/4aSqQV>.; Groen, *Task Force Uruzgan*, 487.

²⁶ Nederlandse Veteraneninstituut (NLVI), Interview Collectie Nederlandse Veteranen (ICNV), [1053].

²⁷ Nederlandse Veteraneninstituut (NLVI), Interview Collectie Nederlandse Veteranen (ICNV), [1053].

Afb. 3: Bazaar op Kamp Holland, de bazaar is iedere zondag bij de ingang van het kamp. Bron: Resolute Support Media, <https://bit.ly/4bwpvgm>

alles werd wel binnen de gestelde kaders van *Dutch Approach* uitgevoerd. Toch blijft het haaks staan op het beleid dat was meegegeven uit Den Haag.²⁸ Uit de mondelinge bronnen blijkt dat militairen zich niet bezighielden met de verschillen tussen vechten en opbouwen. Een TFU-veteraan vertelt achteraf: 'Er werden niet voor niets militairen [...] gestuurd en geen padvindders. [...] er had geen verschil tussen een opbouw- of vechtmisssie gemaakt mogen worden: het was een missie.'²⁹

Naarmate de missie zich verder ontwikkelde, werden de gevolgen van het onduidelijke beleid met een *Dutch Approach*-achtig karakter vanuit de politiek steeds duidelijker. In de praktijk bleek dit karakter moeilijker inzetbaar dan op papier. Politiek Den Haag legde de nadruk op het element 'wederopbouw'. Van wederopbouw kwam echter weinig terecht; het werd vooral vechten.³⁰ Op papier werd een ander beeld geschetst van de situatie in Uruzgan dan de werkelijkheid bleek te zijn. Zo werd er door de Taliban veel gevochten in dit gebied en was het

²⁸ Theo Koelé, "We gaan doen wat nodig en mogelijk is," *De Volkskrant*, 5 juli 2006.

²⁹ Groen, *Task Force Uruzgan*, 17.

³⁰ T. Koelé, "We gaan doen wat nodig en mogelijk is," *De Volkskrant*, 5 juli 2006.

allesbehalve veilig.

Door deze omstandigheden werden de militairen gevormd en vulden zelf *Dutch Approach* in.³¹ Vanaf dit moment, beschrijven verschillende veteranen dat ze begonnen te merken dat *Dutch Approach* werkte in de praktijk. De Nederlandse militairen behielden een vriendelijke houding naar de lokale bevolking toe en konden zo meer vertrouwen te winnen.³² Dit was ook zoals *Dutch Approach* op papier bedoeld was, echter wisten de militairen het nu eigen te maken waardoor het ook in praktijk bleek te werken. Er wordt hier dus duidelijk dat binnen de beleidsvoering de politieke dimensie meer zou moeten luisteren en kijken naar de praktijk om een gedegen beleid neer te zetten, wat ook in de praktijk kan werken. Veteraan (10530 omschrijft de situatie als volgt: 'Ze zijn alleen die Amerikanen gewend die heel agressief naar ze doen.'³³ Geïnterviewde veteraan (1166) benoemt dat de dankbaarheid van de lokale bevolking goed zichtbaar was. Dit kwam juist doordat de Nederlandse krijgsmacht zich aanpaste aan de bevolking en hierdoor beter samen kon en mocht werken met de lokale bevolking.'³⁴

Het beestje bij de naam noemen

'Oorlog voeren is de voortzetting van de politiek, maar dan met andere middelen.'³⁵ Zo stelt militair theoreticus Claus von Clausewitz in *Vom Krieg* (1831). De waarde van terminologie is onschatbaar

³¹ Groen, *Task Force Uruzgan*, 258.

³² Ibidem, 245.

³³ Nederlandse Veteraneninstituut (NLVI), Interview Collectie Nederlandse Veteranen (ICNV), [1053].

³⁴ Nederlandse Veteraneninstituut (NLVI), Interview Collectie Nederlandse Veteranen (ICNV), [1166].

³⁵ Groen, *Task Force Uruzgan*, 466

gebleken. Deze waarde werd duidelijk na het onderzoeken van zowel een politieke als militaire invalshoek.

Er is duidelijk naar voren gekomen dat de initiële motivatie voor de Nederlandse politiek om de leidende rol in de missie op zich te nemen is gebaseerd op strategische overwegingen. Hieronder vallen internationale profilering binnen de NAVO en de mogelijkheid voor meer budget voor het ministerie van Defensie. Terminologie speelt ook hier weer een grote rol. De politieke verdeeldheid nam steeds meer toe naarmate het beleid onduidelijker werd en de duidelijke definities en concepten uitbleven. Uiteindelijk is de waarde van terminologie en daarmee een duidelijk beleid het duidelijkst gebleken tijdens de Uruzgan-crisis, waarbij kabinet-Balkenende IV is gevallen omdat men het niet eens kon worden over de terminologie en de betekenis hiervan.

De terminologie werd, ondanks onduidelijkheden op papier, steeds concreter toegepast in de praktijk. Op militair niveau werden de troepen voorbereid op TFU met *Dutch Approach* als kernwaarde, maar de praktische uitvoering hiervan stuitte op uitdagingen. De militairen begonnen zich te vormen naar de praktijksituatie en op basis hiervan een eigen blauwdruk te maken voor de missie. Wederom is terminologie hier een rode draad. Er werd een onduidelijk beleid vanuit politiek Den Haag meegegeven aan de militairen waardoor zij, in een oorlogsgebied, geen andere keuze hadden dan zelf hier invulling en duidelijkheid aan te geven. Dit zorgde echter ook voor weerstand en onbegrip tussen de twee organen. Doordat beide partijen een ander beleid wilden voeren op dezelfde locatie, begonnen zij van elkaar te vervreemden.

Dit gebrek aan afstemming tussen politiek en Defensie was een van de grootste uitdagingen tijdens TFU, wat opgelost had kunnen worden door een eenduidige terminologie te hanteren. Tijdens TFU is er gebruikgemaakt van veel metaforen en ingewikkelde documentatie, in plaats van gestructureerde en duidelijke beleidsvoering waarbij 'het beestje bij de naam' wordt genoemd.

Puck de Vries is currently studying Public History (MA) at the University of Amsterdam. Her primary focus is modern Dutch military history, and she hopes to share her findings with a wider audience.

Afb. 1 - Cedenktekens voor slachtoffers bij het Srebrenica-Potočari Memorial Center. Bron: Wikimedia Commons, <https://bit.ly/4521z6G>.

Zo ziet een oorlogsmisdadiger er dus uit

Floor Schuurmans

Vijf maanden lang zit Slavenka Drakulić tegenover de grootste oorlogsmisdadigers van de jaren negentig. Dag in, dag uit is de Kroatische schrijfster aanwezig bij het Joegoslaviëtribunaal (ICTY) in Den Haag. Over haar bevindingen schreef ze in 2005 een boek, *They Would Never Hurt a Fly: War Criminals on Trial in The Hague*. Het doel van het boek is eenvoudig: Drakulić probeert te achterhalen wie oorlogsmisdadigers zijn. Zijn het gewone mensen zoals jij en ik, of zijn het monsters? En als het dan normale mensen zijn, hoe kunnen ze ooit afschuwelijke misdaden begaan?

In dertien hoofdstukken neemt Drakulić ons mee naar de rechtbank in Den Haag, naar bloedige executies en naar slaperige stadjes waar onbeschrijflijke misdaden gebeuren. Elf van deze hoofdstukken behandelen specifieke misdadigers.

Interessant hierbij zijn de parallellen die Drakulić trekt tussen de oorlogsmisdadigers en haar eigen familieleden. Goran Jelisić – veroordeeld voor het executeren van gevangenen – wordt vergeleken met Drakulić' schoonzoon; Radislav Krstić – verdacht van misdaden in Srebrenica – lijkt op haar vader en Biljana Plavšić – veroordeeld voor onder andere misdrijven tegen de menselijkheid – en haar moeder hebben dezelfde arrogante uitstraling. Deze vergelijkingen verlenen de oorlogsmisdadigers iets menselijks en leiden tot een angstaanjagende conclusie: deze criminelen, die onvoorstelbaar gruwelijke misdaden op hun geweten hebben, zijn echt maar mensen van vlees en bloed.

Drakulić versterkt deze menselijke identiteit door veel aandacht te besteden aan het uiterlijk en gedrag van de gedaagden in de rechtbank. Zij worden beschreven als imposant of juist

alledaags, lachwekkend dik of verrassend knap. De een wiebelt met zijn been op en neer onder de tafel, de ander pulkt aan zijn nagels. Stuk voor stuk zouden ze je bureu kunnen zijn, of je vrienden. Drakulić wekt bijna een weezinwekkend gevoel van empathie en medeleven op, totdat ze een pagina later haarfijn een huiveringwekkende daad beschrijft.

Deze gruwelijke oorlogscriminelen zijn echt maar mensen van vlees en bloed.

De vragen die Drakulić stelt, of oorlogsmisdadigers normale mensen zijn of niet en wat een normaal persoon in staat zou kunnen stellen tot gruweldaden, zijn niet nieuw. Sinds de Tweede Wereldoorlog is onderzoek rondom dit thema geëxplodeerd. De meeste mensen in Kroatië, Servië en Bosnië hadden zich volgens Drakulić aangepast aan 'a mixture of state propaganda, opportunism, fear, and indifference that created a norm of behavior without being properly aware of the consequences'.¹ Vooral ontmenselijking speelt hierbij een belangrijke rol. 'If it has been "proved" that our enemies are no longer human beings, we are no longer obliged to treat them as such'.² Het zijn conclusies die andere academici al eerder hebben getrokken.

Een van de interessantste hoofdstukken van het boek is de epiloog, die een haast onwerkelijk inkijkje biedt in de vleugel met potentiële oorlogsmisdadigers van de gevangenis in Scheveningen. Hier verblijven Serviërs, Bosniërs en Kroaten voor of tijdens hun proces. Voorheen

sloegen ze elkaar de hersens in, maar hier leven ze gebroederlijk naast elkaar. Ze eten samen van zelfbereide maaltijden, trappen een balletje en helpen elkaar met hun proces. Het enige wat Drakulić hieruit kan concluderen, is dat de oorlog voor niets was.

Het boek is niet-academisch van aard en veel van de uitspraken en verhalen worden niet verantwoord. Moeten we als lezer ervan uitgaan dat ze al haar informatie haalt uit de rechtszaken van het tribunaal? Of heeft ze andere bronnen? Op een gegeven moment fantaseert ze er zelfs lustig op los, door een gesprek in te beelden tussen generaal Ratko Mladić en zijn dochter Ana.

Kortom, *They Would Never Hurt a Fly: War Criminals on Trial in The Hague* van Slavenka Drakulić is een interessant portret van verschillende oorlogsmisdadigers in de Joegoslavische conflicten. Een vernieuwend antwoord op de vraag wat een normaal iemand zou doen veranderen in een monster, blijft Drakulić de lezer helaas wel verschuldigd.

Floor Schuurmans completed her Bachelor's in History at Utrecht University last year. Right now, she follows the Master's Journalism and Media at the University of Amsterdam.

¹Slavenka Drakulić, *They Would Never Hurt a Fly: War Criminals on Trial in The Hague* (New York: Penguin Books, 2005), 194.

²Drakulić, *They Would Never Hurt a Fly*, 192.

Vergeten vrouwen

Afb 1.: Portret van koningin Jadwiga Anjou, Marcello Bacciarelli. Bron: Wikimedia

Sylvia van Hees

'She wanted to return to an earlier time which she believed was populated by powerful women. In the medieval period she saw a model that challenged the pattern of misogyny embedded in the modern age', schrijft Janina Ramirez over suffragette Emily Davison, die Jeanne d'Arc als haar grote voorbeeld zag.¹ Hierbij sluit Ramirez zich aan en daarom probeert ze in haar boek *Femina: A New History of the Middle Ages, Through the Women Written Out of It* deze sterke middeleeuwse vrouwen weer hun rechtmatige plek in de geschiedenis terug te geven. Veel middeleeuwse boeken met het label 'Femina' – geschreven door een vrouw –

zijn verloren gegaan.² Vrouwen in de middeleeuwen zijn met opzet vergeten door de grote mannen die de geschiedenis toen schreven. Dit probeert Ramirez in haar boek terug te draaien door een aantal vrouwen uit de middeleeuwen in de schijnwerpers te zetten. De vrouwen die ze bespreekt komen zowel uit de vroege als late middeleeuwen en zijn afkomstig uit heel Europa, van de Vikingen tot aan de late koninginnen.

Welcome to Tenth-Century Birka

In het derde hoofdstuk behandelt Ramirez de befaamde periode van de Vikingen. Haar beschrijvingen van de eerste Zweedse stad Birka geven een goed beeld van de *hustle and bustle* op het hoogtepunt in de tiende eeuw van de Vikingen. In deze stad werd door

archeoloog Hjalmar Stolpe een merkwaardig graf gevonden, dat hij 'Bj 581' noemde. Het skelet stond lang bekend als de 'Birka Warrior'. Begraven met typisch mannelijke voorwerpen, zoals een bijl en strijdwapens, werd er verwacht dat het lichaam ook dat van een man was. Maar na onderzoek van de Universiteit van Stockholm bleek niets minder waar: 'Now the XX chromosomes overturned these assumptions. The warrior was a woman'.³ Het graf bevatte vele exotische voorwerpen, afkomstig uit het Byzantijnse Rijk en Azië, wat erop wees dat de Vikingen hiermee de *Birka Woman Warrior* voor de laatste keer wilden eren. Helaas is er verder weinig bekend over de krijgster.

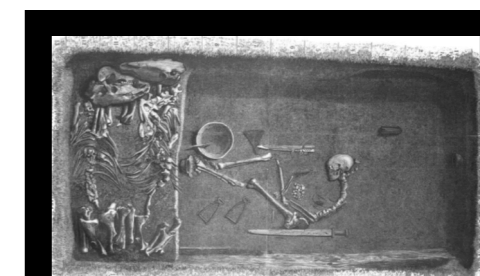
Femina geeft de vrouwen hun agency terug

Ramirez wijdt haar boek niet alleen aan het weer onder de aandacht brengen van vrouwen, maar ook aan het ontcrachten van stereotypen. Ze gaat onder andere in op de mythe van de gehoorde helmen van de Vikingen. Door te laten zien dat er meerdere foute inzichten zijn omtrent de middeleeuwen, is het gangbare beeld van de misogynie in dit tijdperk ook makkelijker te ontcrachten. Zo toont ze ook dat vrouwen in de Vikingperiode meer autonomie hadden; ze hadden financiële onafhankelijkheid en konden scheiden als ze dat wilden, iets wat in middeleeuws christelijk Europa *not done* was.⁴ Dit maakt het boek een verademing; het schijnt 'nieuw' licht op de middeleeuwen en verbreekt stereotypen. Ramirez doet dat met een verhalende schrijfstijl, waardoor het boek gemakkelijk wegleest en je soms vergeet dat je een non-fictie boek aan het lezen bent.

Welcome to Late-Fourteenth Century Kraków

Vaak worden vrouwen gezien als politieke instrumenten om families te verbinden door middel van het huwelijk. Dit beeld neemt de *agency* van de vrouwen weg. Maar dit beeld gaat niet altijd op. In het zevende hoofdstuk wordt 'the one and only female 'king' of Poland' besproken, Jadwiga van Polen.⁵ Jadwiga was de dochter van de koning van Hongarije en Polen en Elisabeth van Bosnië. Ze kwam op negenjarige leeftijd op de Poolse troon terecht. Toen ze twaalf jaar was, werd ze uitgehuwelijkt aan de 35-jarige Jagiello van Litouwen, maar ze bleef als 'koning' regeren en liet een blijvende erfenis achter. Haar belangrijkste nalatenschap is de kerstening van Litouwen, wat haar voorwaarde was voor het huwelijk: hiermee kreeg zij het voor elkaar om het laatste heidense Europese rijk tot het christendom te bekeren.

Alhoewel Jagiello regeerde als 'überkoning' over Polen-Litouwen, was het Jadwiga die het koninkrijk welvarend maakte. Zo was Jadwiga een gerespecteerde monarch, leidde ze legers succesvol en was ze een

Afb 2.: Graf van 'Birka Woman Warrior', graf Bj. 581. Bron: Wikimedia Commons.

¹ Janina Ramirez, *Femina: A New History of the Middle Ages, Through the Women Written Out of It* (Londen: Penguin Books, 2022), 5.

² Ramirez, *Femina*, 11.

³ Ibid., 98.

⁴ Ibid., 114.

⁵ Ibid., 246.

uitstekende diplomaat, die de teisterende Teutoonse Ridders onder bedwang hield. Daarbuiten stak ze haar hart en ziel in het oprichten van een universiteit, wat haar grootste erfenis is. Helaas is deze vernoemd naar Jagiello, die alleen de officiële opening overzag: haar naam is weggelaten op haar grootste prestatie. Uit Ramirez' toon blijkt duidelijk hoe oneerlijk ze het vindt dat deze vrouwen uit de geschiedenis zijn geschreven en dat hun erfenissen zijn afgenomen – zoals bij Jadwiga. Hiermee neemt ze de lezer – voornamelijk als je slecht tegen onrecht kan – mee in dit gevoel, wat haar boek, naar mijn mening, alleen maar sterker maakt.

Jeanne D'Arc draagt de fakkel over

Al met al is *Femina* een prachtig geschreven boek, boordevol interessante verhalen die vrouwen aan het licht brengen in de middeleeuwen. Het boek is vlot geschreven en leest makkelijk weg, vooral door de verscheidenheid aan onderwerpen: het boek behandelt abdissen, koninginnen, handelaren en wevers, maar ook de rol van gender(fluiditeit) en homoseksualiteit. *Femina* geeft de vrouwen dus niet alleen hun *agency* terug, maar het is ook een buitengewoon interessant boek om te lezen, dat vele stereotypen ontkracht. Dit boek laat zien dat we niet alleen terug hoeven te grijpen naar Jeanne d'Arc voor sterke middeleeuwse vrouwen, maar dat er veel meer sterke vrouwen zijn, wachtend totdat hun stem eindelijk wordt gehoord.

Sylvia van Hees is a second-year History student. She is interested in the history of Russia and China, and also has a passion for medieval history.

RECENSIE

The Green Knight: A Tale of Tales

Fig. 1: Medieval Illustration of Sir Gawain and the Green Knight. Source: University of Calgary, <https://bitly.cx/jD17J>. <https://bit.ly/>

Tessa Russchen

"Tales that are heard and songs that are sung get written down."¹

The film *The Green Knight* starts with these words. Protagonist Sir Gawain, portrayed by Dev Patel, is a young and ambitious man who strives to have a tale to his name and to be known in kingdoms far away for his honour and bravery. But he has no tale to tell. This story was derived from a late fourteenth-century Old English poem. The writer of the piece has never been confirmed. Both the poem and the film contain several medievalisms such as chivalry, knighthood, bravery, honour, mystery, quests, and a coming-of-age narrative. The execution of these historical concepts in the film will be discussed in this review.

¹ *The Green Knight*, directed by David Lowery, (A24, 2021).

At the beginning of the film, Gawain states that he still "has time" to obtain a tale to tell. It sounds as if he is simultaneously trying to convince himself of this, as well as the audience. The concept of a "tale to tell" seems to be the main theme throughout the movie. As Gawain sits next to the king – his uncle – at a Christmas event, the king expresses his desire for Sir Gawain to tell him a tale. To his regret, Gawain does not possess one. Little does Gawain know that his legend is being written by his own mother at that very moment.² What is the need for such a tale, why is there such emphasis on it, and why is it deemed so important? It seems as if the film insists on the fact that the necessity for a tale is connected to reputation and manhood as if it is a rite of passage for a medieval man.

² Richard Brody, "The Green Knight,' Reviewed: David Lowery's Boldly Modern Revision of a Medieval Legend," *The New Yorker*, August 3, 2021, <https://bit.ly/3TicAfJ>.

Shortly after the interaction between Sir Gawain and the king in the film, the Green Knight himself unexpectedly arrives at the event. The people present are dumbfounded by his sudden entrance. He explains the rules of his Christmas Game: anyone can step up right now and do whatever harm they want to him, but this harm will be returned to that person in exactly a year. Gawain, influenced by his deep desire to be seen as brave and to have a tale to his name, foolishly and rashly decides to chop the Green Knight's head off. One might assume that Gawain thought this would kill the Knight and that he would thus be absolved of consequences, but the Green Knight resurrects. And thus, Gawain must eventually face the repercussions.

A year goes by, and Gawain finally has a tale to his name. The legend of the man who slayed the Green Knight is told in kingdoms far away. But his heroism does not pardon him from having to deal with his fate. This again showcases the underlying theme of honour that is displayed throughout the movie.³ In the beginning, Gawain does not want nor does he intend to deal with the repercussions of what he did. But after being convinced that it would grant him honour, he leaves for his quest to find the Green Knight and submit to his destiny. Later in the film, Gawain says "... that is why a knight does what he does", referring to the value of honour.⁴ This further exemplifies that honour and bravery were extremely important in the film. But is it really bravery, or is it foolishness?

Heroic stories get told and twisted and exaggerated. To quote the Lord who hosts Gawain, "I dare say, every table in this land has heard of you and your song, Sir Gawain, the finest and most virtuous

knight seeking his destiny across these lands."⁵ Moreover, the concept of a 'quest' is very medieval-like. The classic storytelling of a prologue, a man, knight, or hero on a journey who runs into multiple obstacles is a large part of the plot of the film; Gawain gets robbed, meets a mystical fox, and recovers the head of a mysterious dead woman in a lake. However, in these classical medieval quests, the hero ends up victorious.

Additionally, the supernatural elements in the film are very interesting.⁶ It is already shown at the start, when Gawain's mother is planning his legend and his future tale, as she performs a ritual, and subsequently as the Green Knight delivers the letter for his game. As the queen reads the letter aloud, her voice distorts and the room colours emerald green. After Gawain cuts off the Green Knight's head, he comes back to life. Another supernatural aspect is the protective spell-binded belt that Gawain's mother gives him.

Even if life is just a game, you have to agree to play by its rules.

³ Brody, "The Green Knight,' Reviewed: David Lowery's Boldly Modern Revision of a Medieval Legend."

⁴ *The Green Knight*.

⁵ Ibid.

⁶ David M. Perry and Matthew Gabriele, "the Green Knight' Adopts a Medieval Approach to 'Modern' Problems," *Smithsonian Magazine*, August 2, 2021, <https://bit.ly/3XaxNKw>.

At the end of the film, when Gawain and the Green Knight are finally face to face, Gawain seems afraid, and the Green Knight says to him, "You have had a year to find courage."⁷ This, again, acknowledges the importance of bravery throughout the film. Right before the Green Knight makes his final move, Gawain takes his green belt off, getting rid of his magical protection. This signifies that in the end, Gawain becomes a brave man, though unfortunately, it is too late. Because then the Green Knight says, "Off with your head." The film ends.

The Green Knight can be viewed as a sort of coming-of-age story.⁸ Gawain becomes a true 'man' by finding his tale to tell. To me, it seems that Gawain's ambition and desire to have a tale to his name cost him his head and his life. Additionally, the film portrays the narrative that one cannot escape the consequences of one's actions. I think this film can teach important lessons and can still be relevant in modern society. "Even if life is just a game, you have to agree to play by its rules."⁹

Tessa Russchen was an editor at the Aanzet for two consecutive years. Now she is doing the Master Political Science: Comparative Politics at the University of Amsterdam. She is interested in ancient history, mythology, women's history, and political history.

⁷ *The Green Knight*.

⁸ Perry and Gabriele, "the Green Knight' Adopts a Medieval Approach to 'Modern' Problems."

⁹ *The Green Knight*

Afb. 1: Mark Rutte in gesprek met Vladimir Poetin, 2013. Bron: Wikimedia Commons

Het verleden: een verhaal of een wapen?

Yana Amse

'De minister-president heeft zojuist je boek aangeprezen!' Dit telefoontje kreeg Ivo van de Wijdeven kort nadat *De macht van het verleden: geschiedenis als politiek wapen* uitkwam in 2022.¹ Van de Wijdeven is een historicus en analist die jarenlang heeft gewerkt als adviseur van minister-president Mark Rutte. Hij houdt zich graag bezig met het schrijven van historische achtergronden van actuele politieke onderwerpen. Zijn boeken, artikelen en analyses komen vaak in het nieuws vanwege hun duidelijkheid en variatie. Naast zijn schrijfwerk geeft hij lezingen en gastcolleges over politieke geschiedenis.

In zijn nieuwste boek, *De macht van het verleden: geschiedenis als politiek wapen*, legt Van de Wijdeven uit hoe belangrijke politici en wereldleiders de geschiedenis van hun land gebruiken als middel om hun acties te legitimeren, maar ook om een gevoel van verbondenheid te creëren onder de bevolking. Hij deelt het boek op in vijf delen, met elk een ander land als focus. Rusland, China, Turkije, Polen en het Verenigd Koninkrijk komen een voor een aan bod. Het meest voor de hand liggende voorbeeld in het boek is de oorlog in Oekraïne, die door Poetin voor een groot deel gerechtvaardigd wordt aan de hand van de gedeelde geschiedenis van Rusland en Oekraïne.

Op deze manier schetst Van de Wijdeven in zijn boek een helder beeld van de relatie tussen nationale geschiedenis en beleidsvorming. Door vijf verschillende landen te behandelen, biedt hij een gevarieerde kijk op de manieren waarop geschiedenis wordt gebruikt om te

¹"Macht in het torentje." Ivo van de Wijdeven, gepubliceerd op 8 december 2022, <https://bit.ly/3AbzILI>.

passen in het beeld dat leiders willen neerzetten. Hierdoor maakt hij ook duidelijk wat de mogelijke doelen zijn achter politieke acties, en hoe deze per land kunnen variëren.

Het boek is meeslepend geschreven en toegankelijk, ook voor lezers zonder voorkennis over politieke geschiedenis. Van de Wijdeven gaat namelijk uitgebreid in op de politieke geschiedenis van elk land voordat hij aanhaalt hoe deze gebruikt wordt voor politieke doeleinden. Dit maakt het enerzijds begrijpelijk, maar op sommige momenten ook langdradig. Voor lezers met vooral politieke interesse kan de hoeveelheid geschiedenis in het boek wellicht te gedetailleerd zijn.

In de conclusie lijkt Van de Wijdeven een eurocentrisch standpunt in te nemen door Europa en het Westen op een voetstuk te plaatsen, ondanks zijn aandacht voor niet-Europese landen. Zo noemt hij Europa de uitverkoren natie die haar eigen geschiedenis moet hebben en deze moet koesteren: 'En natuurlijk werd die uitverkoren natie afgezet tegen anderen, had hij met pijn en moeite gezegevierd op het slagveld en zich daarmee verzekerd van zijn plek.'² Hij noemt het vanzelfsprekend dat het toenmalige Europa in een negatief daglicht wordt gesteld in de geschiedenis van sommige landen. Het lijkt bijna alsof de auteur wil beweren dat de andere landen simpelweg jaloers waren. Dit is jammer omdat het hele, zogezegd neutrale standpunt van Van de Wijdeven, door zowel Europese als niet-Europese landen te onderzoeken, onderuit wordt gehaald.

² Ivo van de Wijdeven. *De macht van het verleden: geschiedenis als politiek wapen*. (Amsterdam: Spectrum, 2022).

Ivo van de Wijdeven slaagt er desalniettemin in om in zijn nieuwste boek *De macht van het verleden: geschiedenis als politiek wapen* op een aantrekkelijke manier een nieuwe en uitgebreide kijk te geven op de relatie tussen wereldpolitiek en geschiedenis. Hij brengt duidelijk zijn standpunt over zonder dat dit te nadrukkelijk aanwezig is of het gevoel opwekt dat hij zijn mening opdringt. De conclusie stelt echter teleur. Deze voelt tegenstrijdig met de rest van zijn argumenten. Hierdoor blijf je met een onduidelijk beeld van zijn uiteindelijke hoofdargument achter. Toch is het boek een aanrader voor iedereen die interesse heeft in zowel politiek als geschiedenis of als introductie tot deze onderwerpen.

